

HRVATSKI PLANINAR

Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“ u Zagrebu.

U E g i p t u !

Putopisna crta od dr. Frana S. Gundruma-Oriovčanina.

»Putovanje prosvijetljuje mladost
A stari postaju iskusniji!«

Promišljavajući što bi i kako bi za »Planinara« napisao članak o mom putovanju u Egipt, otkrile se u mojoj pameti uspomene na mlađe dane. Pa kako je onda pred jedno 30—40 godina koješta nekako drugačije bilo, ne dade se ni putovanje onog doba srovnati sa današnjim. Kad sam iz mog milog rodnog seoca morao 1870. godine s kolima na put u Zagreb, čudio se gotovo cijeli kraj Moj, pa otac mog prijatelja i imenjaka Poplašina, dogovarali se 14 dana kako će im »dica« na put. Čiča Matan sam svojom rukom odvezo kola kovaču majstoru Mati, da je pregleda, da popravi, što treba, kako će bez opasnosti na put u Zagreb. Kao kakvo čudo gledaše svijet ta kola!... Tri dana je čiča Matan hranio tri konja, jer bez logova nikuda. A kad smo pošli, bili su naši u većoj brizi, nego kad bi danas poduzeo put oko cijele zemlje. A kad se čiča Matan iz Zagreba vratio, vozi se kroz Oriovac polagano, pukca s kandžijom, samo da ga svatko čuje; bio je ohol. Iz daleka puta dolazi i svatko ga saleće, pitajući, kako je tamo »u svitu?« Di je taj Zagreb? Kakve su kuće тамо? i t. d.

Tako je bilo onda, kada je para već dobrano zagospodovala svijetom, a kako je morallo biti prije? No danas se odnošaji znatno promijeniše. Shodnom uporabom pare, veoma savršenim strojevima, što se i na kopnu i na moru bez osebujne opasnosti rabe, danas nije teško putovati, moglo bi se pače reći, da danas za putnika poteškoća nema, da nema prostranstva. Dvije stotine, pet stotina, hiljadu i više hiljada kilometara, to nije daljina, to je košto vele »mačji skok« a za tako daleka putovanja, treba danas mnogo manje odluke i odvažnosti, nego prije 20—30 i više godina.

Čim saznadoh, da će se u prijestolnici Egipta — u Kairu — obdržavat medicinski kongres, s mesta se u meni stvorila odluka, da podjem onamo. Ali ne samo zato, da čujem mnenja mojih sudrugova, što u manje i slabo kultiviranim krajevima dalekoga istoka, vrše svoje čovjekoljubivo zvanje u teškim i preteškim prilikama; ne samo zato, da upoznam neke bolesti, kojima kod nas hvala Bogu još ni traga nema: nego, da osim Kaira posjetim i ostali dio one

zemlje, o kojoj sam još kao dijete čuo pripovijedati. Tako se još živo sjećam, kako nam je vjeroučitelj, pokojni Akšamović pričao, da je majka Božja sa božanskim sinom svojim bježala u Egipat; kako je u nekoj košarici, koja je plivala Nilom, nadjeno dijete, koje tečajem vremena postade znamenit muž i izraelski zakonodavac; sjećam se i pričanja o piramidama i nekom gradu, što je imao »stotinu kapija« i, koješta drugog se sjećam iz dobe, kada su pojedini utisci toli živi, silni i trajni, da se nikada s ničim iz mozga izbrisati ne dadu.

Po Evropi sam dosta putovao, gradovi su više manje, kao što kod nas kažu »svi na jednu felu«. Velike kuće, široke ulice, prije konjska, sada električna gvozdenica, kočije, bogati svijet i sirotinja, silno loburanje kola, da ni vlastite riječi ne čuješ. Pa i krajolici su si nekako slični, a ni vremena baš nemaš, da je promatraš, jer gvozdenica danas brzo juri. Zato sam odlučio, da vidim i druge krajeve svijeta.

Podjoh sa parobrodom »Habsburg« austrijskog Lloyda iz Trsta. Cijena za put i cijela obiskrba do Aleksandrije stoji 130 for. u zlatu, dakako na prvom razredu. Krenuo sam dne 20. studenoga 1902. u 10 satih prije podne. Morem se je lijepo voziti, ali tko bi znao Poseidonovu čud? I on ima svoje mušice! Valjda su ga nimfe dražile i ljutile, jer je uzburkao sinje more. Ne znam, da li je taj Bog bio zadovoljan s onim žrtvama, što su mu doprinijeli oni — a i ja, koji se ne vole na onoj velikoj zipci na nemirnom moru ljuljati. Ah! To je grozno čuvstvo, strašno stanje, što se tek popravilo, kad smo došli u Brindisi. Na cijelom putu samo tamo pristaje brod, da primi poštu, nešto robe, a i putnike, u koliko mjesta ima. U Brindisi me gotovo ništa razveselilo nije. Mutno, kišovito vrijeme, pa silni prosjaci, slijepci, kržljavci, bolesnici, kakektičari od napune groznice — bezobrazni i drzoviti fakini nam nijesu ublažili — žrtvama Bogu Posejdona pretrpljene gorke muke; pa ni ona inače skladna glazba — mandolina i gitara i pijev nekolicine slijepaca muškog i ženskog spola iz gradske ubožnice, ne moguće nas nadahnuti srčanosti za daljni put, jer je inače veoma veliki parobrod »Habsburg« zbilja na moru »tancao«.

»Margareta otpala ti pete« — te riječi i kod nas poznate pjesme bili su, zadnji evropski pozdravi na polasku u Egipat, kamo smo 25./12. u jutro prisjeli.

Luka u Aleksandriji je velika i lijepa. Tamo pristaje veoma mnogo ladja i parobroda, više tisuća preko godine. U luci je bilo raznobojnih svjetiljaka. Zora je počela pucati. Ali kako? Ne kao kod nas. Tamo je zora drugojačija. Kada njezini ružičasti prsti otvaraju vrata na koje će »Sunce« udariti, onda se vidi crven, silna crven, kao da je nebo u krvi okupano, ili kao da je zora otvorila veliku, veliku peć, u kojoj ima užasno mnogo žeravice. I ta crven goni noć, a ova bježi brzo, bezobzirce, da sjajnom danu ustupi mjesto. Svodište se zaplavi, čisto je i mislio bi čovjek, da daleko, daleko u visinu vidi. A sunce sve više raste, stvarajući neobično ugodnu toplinu, koja ne umara, ne ubija.

U luci je velika vreva. Došlo nas je preko stotinu putnika. Neki polaze na stanicu gvozdenice, da odmah nastave put u Kairo. Neki — a medju njima

i ja — ostadoše, da si razgledaju Aleksandriju. Tamo ima svakakovih ulica: i širokih, čistih, posvema na evropsku, i uskih, smradnih, gadnih, nečistih, kao i u nekim gradovima Italije i Sicilije. A posvuda znatan promet. Razni ljudi, raznih boja i bijele, zagasite, smedje, sve do sasvim crne, svijetlo crne i bijele; a odijelo? To je u nižim slojevima sasvim poderano, zamazano, otrcano, da Bog sačuvao! No to još nije obilježje istoka, da rečem Egipta. Takvih slika video sam u Carigradu, Jedrenu i drugim primorskim gradovima evropske Turske. Pravo obilježje Egipta jesu paome i deve. Paome, to vitko i veselo stabalje sa ovelikim krošnjama, rastu i uspijevaju u onom kraju ljepše, nego u kojem evropskom stakleniku. Paoma je zanimiva za naše oko, kada izgleda, da joj je deblo kao od sunca dobro opaljeno, i kad se na njezinom lišću cakle sitne čestice pjeska i prašine. Sjećam se, da sam negdje čitao, da najlošiji kanarinac, što u divjači živi na Kanarskim otocima, ljepše pjeva, nego najbolji kanarinac, što ga drže u krleci. Tako je i najobičnija paoma pod onim suncem ljepša, nego najljepša paoma u staklenicima, koju umjetna toplina sili da raste.

Egipćanima je paoma sveto drvo bila, i biti će. Njezin im hlad godi, ubija jednoličnost pustog kraja, a od tog se drveta svaka čestica korisno upotrebljava; ništa, ama ništa se ne baci, ne ide u štetu.

A deva? Ma da deva nije, da kažemo od pamтивјекa urodjenica Egipta, ipak se je tamo tako uobičajila, da si putnik ne može predstaviti Egipat bez deva. Gdje je ne vidi, rekao bi da nije u Egiptu. Sama po sebi ružna životinja ima ipak dobra svojstva: da može veliki teret nositi, da je mukotrpna, da ne treba osebujne njege ni u pogledu tijela, ni hrane. Pa sve, što i nije lijepa, zanimiva je i uvijek i svaki putnik pomno promatra tu »ladju pustinje«, katgod ju vidi. Mučeći hodi, rek bi kao kakav automat, jednako, polagano, kao da ne mari, da je danas vrijeme novac. Tek njezine oči govore, da je živi stvor; zaista mudro gledaju u svijet, okolo sebe, pa i u stranca, kao da hoće pitati: »Zar si i ti amo došao, da me gledaš, kako tužno i tegotno radeći, provadjam život na suncu i pjesku«?! . . .

(Sledi).

Durmitor.

Ogromna i veličajna ova gromada uzdiže se u sjevernoj Crnojgori. Nasadila se medju Pivom, Tarom i koritom¹ kod Drobnjaka. Profesor Jovan Cvijić opisao nam je ovu velebnu planinu g. 1900., kad je na njoj proučavao trage ledene ili glacijalne dobe. Po njemu se ona sastoji od pravoga Durmitora t. j. najviših vrhova i grebena, od Pivske planine, koja se glav-

¹ Nama je »korito« ono, što je Niemcu »Die Mulde.« Korita su značajna za naš Kras. Mjesto Koritnjak u primorju dobilo je od ove vrsti dolina svoje ime. Ur.

nomu sklopu iztaknula prama zapadu, i od Jezera, jedne visoravni, što se stere medju grebenima od sjevera prama izzoku. Visoravan leži 1500—1600 m. visoko, a poviše nje uzdižu se grebeni i vrhovi još 700—1000 m. visoko. Srednja visina Durmitora iznosi 2100 m., dočim mu je Ćirova glavica, najviši vrh (2530 m.)

Medju Dinarskim planinama, koje zapremaju sjevero-zapadnu polovinu Balkanskoga poluotoka, Durmitor je najprostranija i najviša gromada, a Ćirova glavica najviši vrh.

Prof. Cvijić bijaše tako sretan, da je sa ove glavice uživao osobit obzor, koji je tako veličanstven, da se dade gledati, ali ga sitno ljudsko pero nije kadro opisati.

Prama zapadu druguje Volujak sa Maglićem (2388 m.), Bioč sa Kručicom, koji padaju prama Pivi i Mratinjskoj Rieci i napokon se u doline ostrmljuju i sunovraćaju. Nad Kručicom biele se strme stiene Prenj-płanine (2102 m.) i njegovih vrhova, a njoj na desno bjelasa se Čvrstnica (2227 m.)

Prema sjevero-zapadu otegnulo se onizko, mrko, šumovito područje sa gorama Vidušom i Maglušom, dalje značajni, trulu nalični Kmuri. Iza ovog šumovitog kraja iztakla se Treskavica (2088 m.) subiela, kamena visoravan bez vrhova, pak Bjelašnica (2063 m.), Visočica, a nad Kmurom zagleda oko Jahorinu i Romaniju.

Svrne li planinar okom prama sjevero-zapadu, ugleda Gacko polje, prama jugu bieli, otegnuti greben Bjelašnice (1867 m.), kojemu je podina bajna i zelena; na lievo je Baba-gora (1737 m.) Vidi se i onaj krvavi Dužki klanac, gorje Ledenica (1944 m.) i Golija (1944 m.) Kao duboka kotlina odaje se Nikšićko polje i sdepasti, od više vapnenih gromada složeni Vojnik (2000 m.). Prama sjevero-izoku bieli se gola Jablanova gora (2205 m.), pred njome Sinajevina sa brojnim šiljevima i Starcem (2034 m.) iza kojega se pružaju Komovi sa Kućkim Komom (2488 m.) Na lievo od vječnoga se sniega biele oštiri, nazubljeni i razčešljani vrhovi planine Prokletije.

Prama jugu osovilo se Moračko gradište (2216 m.), Lola i Javorje, prvo niže i masivnije, drugo složeno od mnogih oštih vrhova.

Upraviš li oko prama sjeveru, zagleda ono visoravan Jezero, gradić Žabljak i mnoga raztrkana sela, sunovratne stiene Tare, visoravni Ljubičnu, Lisac, Kraljevu goru i Stožer. Kada se oko zaustavi na kraju gorja novo-pazarskog sandžaka, razabire ono kroz maglenu koprenu i Javor-gorje na granici Srbije. Ogromni i potresujući Durmitor složen je od werfenskih škriljaca nad kojima se uzdižu vanredno debele naslage vapnenca kamena 1600—1700 m. visoko od kojega su složeni i najviši vrhovi Durmitora. Na visoravnima našlo se i okamina bilinskih i životinjskih. Pogledom na susjedni Volunjak razvile su se na Durmitoru valjda dve formacije: triaska i formacija Jure. Ima i vapnene brečke i konglomerata (smješani kamen). Na visoravni Jezera ima žučkastih i sivih pjeskara, koji su poznati kao Wengerski slojevi gornje triade. Od njih je složeno dno jezera, a leže valjda medju sivim, jedrim slojevima vapnenca.

Najmladji bit će valjda glineni i laporasti vapnenci koji leže u dnu Valovitog, Srabljeg i Modrog jezera, pa onda sucrni škriljevi i pjeskari na izvoru Pište, pod Prutašem i u Todorovu dolu.

Najmladje taložine Durmitora pripadaju diluvijalnim grujama ili morenama kojih ima oko Škrčka-jezera, u Ališnici gornjoj, u Valovitom i Dobrom dolu. Ide ovamo i šljunak na Uvitoj gredi poviše Valovitog jezera, kojega je tu možda nanio ledenjak.

Pod Čirovom pećinom leži Valoviti do, 700—800 m. široka uvala u kojoj ima tragova oledbe. Taj se je dol zaokružio, bočine i dno pokriva snieg, jedna ploha po prilici do 300 m. površine. Prama Čirovoj pećini obronci su dolu veoma strmi, dno mu pokrivaju gruje na kojima leže ogromne većinom gladke pećine. Svi tragovi svjedoče, da se je ledenjak pomicao Valovitim dolom do Lokvice.

Akoprem je Durmitor najviša planina dinarskoga sistema i najveća gromada Crne gore i akoprem ima oko njega mnogo jezera i snježnika, nije ipak vodeno središte. Vode mu propadaju, teku podzemno te izbijaju u dolinama Sušice, Pive i Tare. Vodeno središte stvaraju u Crnoj gori člankoviti Komovi (2490 m.), gdje izvire Tara, Lim i nekoji pritoci Morače. Komovi i Prokletije najvažnije su vodeno središte u zapadnim dijelovima Balkanskoga poluotoka, a ne Durmitor.

Za Durmitor su značajni mrežoliki grebeni medju kojima leže bilo kraska korita, bilo škrape. Goli kameni obronci i duboke škrape na njemu samom dosta su riedki, a još su riedja »kamena mora«, koja su postala od škrapa. Time se razlikuje Durmitor znatno od kamene i slabo prohodne Treskavice, Prenja i Čvrstnice. Značajni su mu oštiri oblici vrhova, čime nalikuje Prenju. Oštiri zubovi osovljaju se na grebenima i poznati su narodu kao »soje«.

Pivska planina, kao sastavni dio Durmitora, jest visoravan medju Sušicom, Pivom i Tarom, 30—40 km. duga, do 10 km. široka, a popriječno 1500 m. visoka. Nizki, rebrasti grebeni (rebra) su brojni, te se mjestimice osovljaju u prave bregove kao Milogora, Jagodin i Bobotin vrh medju kojima ima ponikava preražna oblika. Ima krajeva gdje se dvie, tri ili više ponikava stopilo i raznolično razgranalo. Osim toga ima i korita, koja su zato znamenita, što nisu pusta, već naseljena. Kamenje se po njima čisti, slaže u hrpe i dodje tako do zemlje crljenice (terra rossa), jedine zemlje težatnice Pivske planine.

Najveće i najdublje je polje Donje Crkvica, dugo preko 2 km, 700 do 800 m. široko, a razпадa se u Gornje i Donje polje. U prvom izbjija jedan potok, koji u drugom polju uvire (ponire). Na rubovima polja seoske su kuće razstrkane, ali ima sela i sbitoga tipa. Kako ima šuma, nisu kuće zidane, vać građene od drva. Zračne su oborine česte, snieg u zimi 1—2 m. visok. Seoske puteve označuju visoki u snieg zataknuti stupovi. Najveća su polja u dolini Drine, Čelikovo — i Brodsko — više Foče i Veliko polje više Goražde. Tlo se razlikuje od hercegovačkoga tla i vrelima, jer se u dolini Drine reda vrelo do vrela.

Sjeverno i iztočno prigorje Durmitora zapremila je prostrana visoravan Jezera, koja se uzdiže 1500—1600 m. visoko, a ime joj od brojnih jezera.

Površina joj je valovita, dugoljastim grebenima posuta, koji su 20—30, najviše 100 m. visoki. Medju njima leže plitke, ponajveć zavojite i zatvorene uvale. Od gradića Žabljaka pa do Savina kuka i Crna jezera složena je visoravan od trijadičkih vapnenaca, vapnenih konglomerata i brečke, kao i na vrhovima oko Donje Ališnice. Visoravan je bogata planinskim pašnjacima zato se tu razvilo i planinsko gospodarstvo, tu ima novih sela i razštrkanih pastirske stanova. Gdje ima pjeskara, tamo su vrela brojna, ali i pašnjaci najbujniji.

Riblje jezero leži pod Oblom glavom, dugo je 300, široko 200—285 m. i jedino jezero u kojemu ima riba. Jedan mu je dio zapremio 40—50 m. širok cret, a voda mu odtiče u Marića bare.

Medju Vražjim glavicama leži Vražje jezero, 400 m. dugo, 50 do 250 m. široko, koje se na obali takodjer premetnulo u cret, dočim mu je voda u sredini bistra. Pošćensko jezero, dugo je 235 m., široko 200—210 m. i većim je dielom zaraslo šašem. Modro jezero sastoje od dva diela, od pravoga jezera, koje je 105 m. dugo i 75 m. široko i od 140 m. dugog kanala, koji je 5—10 m. širok. Voda mu je »subielo-zelena«, kao i ona Neretve i svih onih rieka u kojima ima mnogo ugljično-kisela vapna. Voda odtiče iz jezera i gubi se poslije u jednoj ponikvi.

Srable jezero bilo je nekoć u savezu sa Modrim jezerom, ali ih je dovaljeno kamenje razdvojilo. Voda mu je ljekovita pa mu odtuda i ime. Pod Lomnim dolovima leži Valovito jezero, dugo 240, široko 130 m., a zanimivo toga radi, jer se u njemu uzdiže kameni otok. Dno mu pokrivaju alge od kojih je voda »sucrna«, na obalama »jasno zelena«.

Dolina u kojoj su Valovito, Srable, Modro jezero i Suha lokva spašla medju najzanimivije doline Durmitora, ali ju valja tek izpitati.

Veći dio jezera leži u sjevernom i iztočnom prigorju Durmitora, dočim su mu krajevi zapadnoga i sjevero-zapadnoga prigorja krševiti, a kako ne imaju nijednoga jezera, i oskudica je vode velika. U gospodarstvenom pogledu mnoga su jezera od velike važnosti, pa je njihova visoravan više napučena od Pivske planine.

Da su ta jezera toli brojna odlučuje samo tlo, odnosno pjeskari, koji ne propuštaju vodu. Krševiti krajevi, kao i u nas, puni su šupljina kroz koje voda propada. Takovo nepropustno tlo ima Vražje, Riblje, Pošćensko jezero, Ševerita lokva i Barno jezero, a idu ovamo valjda i lokve Podgorja i Nadgorja. Gdje se je razvio pjeskar, tamo su vrela brojna, koji jezera snabdievaju potrebitom vodom.

Sva ova jezera leže u visini od 1400—1600 m. Najveće je Veliko crno jezero, dugo do 830, široko do 520 m. Ostala su jezera plitka, obale im nizke i zarasle raznim vodenim biljem. Nekoja su zarasla u sredini, a nekoja se već premetnula u cretove. Samo Zmijinje, Vejiko i Malo crno jezero odtiču u kišovitim godinama u Taru, južna se selievaju u Marića bare.

Kraškim jezerima spadaju i ona jezera oko Donje Ališnice, Valovito i Modro jezero pod Lomnim dolovima; leže 1650—1900 m. visoko, a idu u red

planinskih jezera. Obronci su im visoki i strmi, voda dublja, »zelene« ili »modro-zelene« boje. Nisu tako velika, a najveće je Valovito jezero, 240 m. dugo, 130 m. široko. Voda im pritiče iz vrela i snježnika, a odiče podzemno.

Iz Velikoga Crnoga jezera odiče Žabljak, koji odvodi vodu i iz Zmijinjeg i Ma'og crnog jezera.

Osim ovih jezera ima i drugih. Malo Škrčka jezero zanimivo je svoga oblika radi. Ono leži pod stjenama Prutaša (2400 m) i Grude, bubrežasta je oblika, »jasno-zelene«, a gdje je najdublje »tamno-zelene« boje, došim je voda u Velikom Škrčka jezeru i njegovim vodnicama »modro-zelena«. Ono leži pod najvišim vrhovima Durmitora i najkrasniji je ures ove veličanstvene planine. Voda mu pritiče osovnim pravcem, a jedan mu potok dovodi i vodu snježnicu. Voda mu ne odiče, već se u dolnjim krajevima gubi podzemno.

Oba jezera okružuju vapneni vrhovi i grebeni oko kojih ima tragova od ledenjaka, a podzemno komuniciraju valjda sa potokom Sušicom, kojoj se dolina poput oštice usjekla u vapnenu visoravan Pivske planine. Oba jezera su »glacijalnoga« poriekla.

Durmitor je sa sviju strana, osim južne, okružen prostranim pločama, (Hochflächen), koje su složene od vapnenih slojeva. U sve su se ploče usjekli »kanjoni«, jedine doline onih krajeva. Glavni su kanjoni oni rieke Tare i njezinih pritoka Sušice, i Pire sa Riekom i Pirni dol. Dubljina im je užasna. Dolina Tare duboka je 800—1000 m; kanjon Sušice u gornjim je djelovima takodjer toliko dubok, u dolnjim 500—600 m., a dolina Rieke i Pirni dol 400—500 m. Okružene su te doline ogromnim, okomitim stjenama, riedje nagnutim plohamama, rub im je obično ravan i neprekidan. U svim dolinama ima slijepljena šljunka, koji potiče iz ledene dobe.

Značajni kanjoni Tare, Pire i njezinih pritoka, kao i oni u srednjem toku Neretve i Morače, jedini su ove vrsti na Balkanskem poluotoku, a po obliku im u Evropi ne ima preanca.

D. H.

Omišaljska špilja na otoku Krku.

Godine 1895. čitajući moj pokojni rodjak Peroslav Bonefačić, filozov na hrv. sveučilištu u Zagrebu, djelo »Notizie naturali e storiche sull' isola di Veglia« od dr. G. Kubića, odlučio se na putovanje po otoku Krku, te se zaputi jednoga dana s nekoliko svojih prijatelja, da razgleda tu do sada veoma slabo izraženu špilju. U njegovojo književnoj ostavini mora se još čuvati dosta obširni opis te špilje, kao takodjer i njezin nacrt. Bude li nam pošlo za rukom do toga opisa doći, ne ćemo kasniti, da ga ne priobćimo. Sada se služimo gornjim djelom, ne bi li ovim opisom svratili što veću pozornost ljubitelja prirode, osobito našu braću Hrvate, koji nas u ljetno doba posjećuju u morskim kupalištima u Bakru, u Kraljevici, Cirkvenici, Selcu, Novom i Senju. Rečeni pisac gornjeg djela veli,

da bi se ogrješio, kad bi izostavio iz svog djela opis ove liepe špilje, koju je narav uklesala u utrobu zemaljsku, ukrasiv ju onim tvorevinama, koje samo dlieto njezinog umjenja s vremenom stvoriti može.¹ Godine 1834. po jednom kriomčaru, koji bijaše u gradu Senju uapšen, došlo se je do znanja za tu špilju. On je to priobčio svomu drugu, da spasi po njemu sakritu robu iz te špilje. Ovaj je pošao do špilje, udje u njezin hodnik, nu nije odmah našao kriomičareve sakrite robe. Promotrivši bolje špilju, zagleda pred sobom uzak hodnik, po kojem se četvoronožke provuče, a tad se pred njegovim očima iznenada otvori prostor, u kojem je uz svu tminu, mogao razabrati divotne slike. Preplašen, ostavi špilju, a malo iza toga počelo se govoriti medju narodom o vilinskim dvorovima, o sakritom blagu, o dusima, mrtvima i drugim budalaštinama. Deseći se slučajno u Omišlju, odoh na lice mjesta u družtvu župnika i drugih odvažnijih ljudi. Poslije jedne ure puta dodjosmo na to, toli po svjetini razglašeno mjesto. Špilja leži na medji obćine omišalske i dobrinjske, jedan puškomet od morske obale. Predjel je posvema ravan i pust. — Otvor ili ulaz te špilje sličan je grotlu i dok nisi došao u samu blizinu, nije ni vidljiv. Da udješ u hodnik same špilje potrebno ti je spuštati se po prilici 4 m., tad stupaš nogama po nabacanom kamenju, koje su pastiri nabacali. Kad si tu, pukne pred tobom otvor u špilju, u obliku obluka. Vanjski ulaz u špilju okrenut je na istok, a onaj nutarnji prama jugu. Uzpinjuć se kao po stubama, stupiš u jednu sobicu četverouglastu kojoj su zidovi ukrašeni stalaktitima, kojima je urešen čitav ovaj podzemaljski prostor. Da se udje u pravu podzemnu špilju, potrebno je krenuti na zapad, gdje ima jedna mala rupa pod krivuljom oblučnom, koja drži gornji zemljistični svod; tu ima jedan mali uzahni klanac, po kojem smo se potruške provukli. Za našu udobnost dodosmo probušiti prostraniju rupu na zidu jugo-zapadnom već spomenute male dvorane, pak se sada lasno i bez napora u špilju ulazi. Prelazeći od skučenih prostora, očutiš u jednom času, da se nalaziš u širokom, otvorenom podzemnom prostoru, kojega tmina pričinjaše oku još većom. Toplota se uzduha znatno snizi, a to je poruk, da si odieljen od vanjskoga sveta i da se desiš u vlažnoj i gluhoj utrobi zemlje. Da opisujuć ovu špilju ne prekidamo našeg opisa, velimo odmah, da ova podzemna špilja ima duljinu po prilici 200 koračaja pravcem od zapada na istok, a njezina visina seže od 12—40, pače i do 60 stopa. Tlo po kojem hodaš u špilji nije vodoravno, već nagnuto više ili manje na oba dva kraja u spodobi žlieba, tako da se voda, koja se ciedi sa svodova sakuplja u jednom malom potociću dubokom 5—6 stopa, koji se proteže cielom duljinom špilje i po svoj prilici dopire do površine morske. Sav koliki do sada spomenuti prostor dieli se na četiri naravna odjela, a pojedine nazvao je narod posebnim imenima Prva i najveća dvorana jest ona »Od stupa«. Kada baklje razsvietlje tajinstvene stiene, tada vidiš sjaj nebrojenih slika, što ih je stvorila siga, koja se spušta sa svodova u prilici grozdova, zavitaka, te se oku pričinjavaju kao da lebde u vazduhu, neke se pak spuštaju ravno do poda kao cievi,

¹ Spomenuto djelo štampano je u Trstu g. 1874. Opis špilje str. 92.—96.

naprotiv dižu se stalagmiti sa poda, da segnu k svodu dvorane. Mnoge od ovih sigastih tvorevina znadu se u dnu i zaplesti. Izkrivljujuć se medjusobno, stvaraju ogroman valjak, kojega obseg, kad bi bilo moguće, ne bi opasala 4 čovjeka. Druga dvorana, nešto manja i niža od prve, odlikuje se velikim brojem zastora, sagova i nabora, koji padaju u oči u slici slavoluka sa zastavama, koje se prepliću medjusobno i tako se razprostranjuju, da većinu dvorane zapremaju. Da udješ u ovu galeriju valja ti učiniti jedan skok preko malog potocića, a paziti ti je, da ne posklizneš, jer bi se mogao ozlediti na one šiljke, što proviruju iz tla. Idući tako, dospiješ u treću dvoranu t. z. »biskupsku«. U ovoj dvorani vidiš sigastu priliku vanredna oblika. U sredini zaravnjaka (plokatici) opažaš jednu oveću skupinu, koja ti se pričinja kao vodoskok oko kojeg se dižu četiri skoro jednake piramide. S desne strane uzdigao se mali kip »mitrom« na glavi, od kojeg je dobila i ova dvorana svoje ime. Zadnja pako dvoranica zvana »Cimpresna« predočivala je bezbroj čempresa (cipresa) od neznatne veličine, a pri kraju gledao si krasnu »balanstradu«, po kojoj su bili prostrti sagovi. Nemoguće bi nam bilo opisati sve te tvorevine i njihov sjaj, sjenu i odjek, koji bi se javljao podvostručen onda, kad bi se udaralo po sigama mekanim ili tvrdim predmetom. Od ovog nalaza došao je glas kotarskoj političkoj oblasti, koja je poduzela shodne korake, da ne bude špilja oštećena od neukog naroda, koji je tamo hrlio u veliko. Na žalost raznio se medju svjetinu glas, da ono sjajno i prozorno kamenje nije ništa drugo, nego neprocjenljivo blago, koje se u Mletcima može za skupe novce prodati. Ovo bijaše uzrok, da se nekoliko zavidnih Dobrinjaca zaputilo do špilje, upustilo se u borbu sa čuvarima i provalili u špilju. Tu su sjekirama razbijali remek-djela božanske prirode, noseći kući na bremena blistajuće se sige, koju su poslije razbacali po putovima kao šljunak. Ovi provalnici bili su strogo kažnjeni, ali njihova kazna ne bijaše dosta, da nadomjesti onu barbarsku štetu, koju su počinili.

M. Š.

Treskavica i Prenj.

Balkanski poluotok ima još puno nepoznatih krajeva, koje valja izpitati i opisati, naročito u pogledu zemljopisnom. J. Cvijić, profesor visoke škole u Biogradu već nekoliko godina obilazi takovim krajevima to u Bosni, to u Hercegovini, pak Crnoj gori i Albaniji, zadivljujući svojim radovima naučni svjet, naročitu pak svojim studijama o glacijalnoj ili ledenoj dobi.

Medju takove znamenite radove spada i: »Morphologische und glaciale Studien aus Bosnien, der Hercegovina und Montenegro«, koju je studiju ukrasio i objasnio sa 9 tablica.¹

U uvodu razpravlja pisac u kratko o Dinarskom sistemu, kojega dieli u

¹ Po ovoj razpravi opisao i Durmitor.

tri glavna elementa: 1. na široku hrbitinu i visoku ravnicu, 2. na doline (Cañon-thäler) i 3. na Polja. Svoju studiju je odpočeo sa Treskavicom, kamo se uputio iz Trnove na Željeznici. Ima tamo veliko Blatno jezero, koje je 75 m. dugo, 16 m. široko, 2 m. duboko i »zelene« boje. Nad ovim je jezerom Nikolina ždrielo, gdje ima u suhoj dolini Bielo jezero sa raznim starim ostancima od lednjaka, koji potiču iz ledene ili glacialne periode, koju je za balkanski poluotok »prvi« utvrdio prof. Cvijić u razpravi: »Das Rila-Gebirge und seine ehemalige Vergletscherung.« Iza spomenutoga ždriela izdižu se oštре i gole Čaberske stiene, medju njima i Čaba (2080 m.) najviši brieg Treskavice. Kod Ljeljena počima pravi kraski predjel, kojega označuju brojne gole doline, koje zovu »jama«, osobite one škape (Karren) i brojno raznolično kamenje i pećine, pravo kameno more. U nekojim jamama ima i sniega, a ima tamo i uzki, osojni ponor. Dalje ovoga kraja leži Crno jezero 160 m. dugo, 90 m. široko. Voda odtiče te uvire u zemlju; voda je »tamno-zelena«, malone »crna«. Užasan su predjel Paklenjače, labirinat, kojim se čovjek nebi nikada probio, a prohodan je samo za divokoze. U ovom kraju ima brojnih, zaokruženih i gladkih oblika, koji potiču valjda iz ledene doba. Sjevero-zapadni dio Treskavice sastoji od vapnenih stupova i šiljeva, tu leži i špilja-ledenica, kojoj je ulaz zakrčen sniegom. Od »vratiju« pak na 50 m. daleko pokriveno je tlo sniegom. Prof. Cvijić bio je u ovoj špilji 22. srpnja, kad je temperatura iznosila 4° C. Pod sniegom leži 1.8—2 m. debeo led, kojega sjeku i izvažaju. Dalje u špilji biti će led 5—6 m. debeo. Led sjeku u ljeti seljaci iz Ledića, Domovića i drugih sela, te su do onoga dana odvezli u Sarajevo 1000 vozova leda, što čini popriječno do 100.000 kg. Unatoč tomu bijaše još leda, kao u nijednoj ledenici Balkanskoga poluotoka, najmanje 52.000. U dolnjim prostorima ima 100 m. široka, 60 m. duga, a 2 m. debela gromada leda, kojoj iznosi površina 6000 m.², a usebina 12.000 m.³. Led se širi i spram dolje na 80 m. daleko, a 100 m. u širinu, zapremajući površinu od 40.000 m².

Kraj oko Barice složen je od raznolikih vapnenih vršaka medju kojima ima udubina. Visove im pokriva guščik od klekovine ili borića (*Pinus montana*; Krummholz.) U kraskim krajevima Bosne i Hercegovine, ovo je najbijujniji kraj, pa se za to na njemu razvilo planinsko gospodarstvo; pastirske stanovi tu su obični, a vrela i potoci žubore na sve strane. Voda ne propada, jer tlo pokrivaju werfenski pjeskari. U ovome kraju našao je prof. Cvijić mnogo tragova iz ledene dobe, takozvane »Firnflecke«, koji leže prama sjeveru, a gdjekoji su 200—300 m. dugi.

Barice su znamenite i u planinarskom pogledu, jer se sa njihovih visova i sa Ogorjelogog kuka otvaraju divotni vidici na susjedne gore i planine. Vidi se Visočica, koja počima dugom, zašiljenom stienom Plasi. Nalikuje Treskavici, ali je raztrgana u gole, vapnene gromade. Takav je i najviši joj vrh Ljeljen (1954 m.) i Vitao, pod kojim leži Veliko jezero. Južni je dio Visočice ravniji, prostraniji i šumama pokriven. Bjelašnicu označuju previje (sedla), vitki, uži grebeni i visoke ravnice. Najviši su bregovi Crni vrh (2067 m.), Kravac (2002 m.)

i Vlahinja (2057 m.) Medju ovim planinama stere se Obalj, širokim, zaokruženim tjemenicama, a daleko tamo hita nebu pod oblake planina Lovnica (1857 m.).

Jahorina (1913 m.) visoka je ravnica koja prelazi u Ravnu planinu. Razni grebeni, a osobito Javorak, vežu ju sa Treskavicom. Jedna previja dieli Jahorinu u dve pole: zapadna sa Crnim vrhom (1790 m.) je šumovita, iztočna gola visoka ploština. Trebević (1630 m.) kod Sarajeva, jedan je ogranač Jahorine.

Iza sjevero-zapadnoga kraja Jahorine osovљuje se crna gromada Romanija planine (1628 m.) Poviše kotline Ravno Zagorje pada u oči prostrana visoka ploština na kojoj se ustobočio odulji greben sa pet golih vrhova medju kojima je najviša: Velika Lelija (2032 m.) i Zelen-gora sa brojnim stanovima i jezerom Kotlanikom, što leži 1514 m. visoko. Iza Visočice vire bieli, zašiljeni vrhovi Prenja te valjda Ortš i Lupoglavl. Prama sjevero-zapadu imponuju šiljasti Cvanj (Zimomor 1920 m.) i greben Velež sa Botinom (1968 m.) Najljepši sklop složio se u tom vidokrugu na sjevero iztoku, jer se tu osovљuju Volujak i Durmitor, gola, sunovratna, biela vapnena gromada; vidi se i jedna dolina, a do nje dva šiljka, valjda Veliki Maglić i Bioč.

Ona strana Treskavice, što pada prama rieci Ljuti, spušta se u dva poda (Stufenreihen.) Na gornjem podu redaju se Mliečne strane, Djevojačka stena, Gunjača i Lukavac. U tim krajevima obični su planinski pašnjaci, tu susrećaš prvi puta Humljake, jedine pastire ovih visokih planina, koji tu zamjenjuju Aromune (Cincare) iz centralnih i iztočnih krajeva Balkanskoga poluotoka. Dolaze ovamo iz Humine (krajevi oko Mostara, Ljuboškoga, Ljubinje, Stolca) i trebaju tri dana, dok provale daleki taj put. Polaze u svibnju, a vraćaju se u rujnu. Stanove (kolibe) slože od kamenja i pokriju daskama, a leže u visinama, gdje prestaje šuma 1550 m. Najbujnija im je oaza Zeleña bara pod vrletima Ljeljena. Ovi podovi složeni su u gornjim dijelovima od subielih i jedrih te od željezovitih, crvenkastih lapornih vapnenaca. Od one bare proteže se Humljački kras, bogat dolinama i svojim kamenim nedohodima. Tu je najzanimiviji Veliki Do u kojem ima, kao i u Peklenjači, ponora i ponornica, ali i zelenih za pašu dobrih krajeva. Kod Spasovače gubi taj dol svoj prijašnji značaj, prestaje naime biti duga, uzka dumača, jer prelazi u raztrošene kamene plohe, medju kojima ima i dolina (ponikava.)

Gvozdno je najsjevernije krasko polje Bosne i Hercegovine, dugo do 8 km., široko 3–4 km. S jedne strane ga protiče rječica Studenac, koja poslije uvire u ponore, dočim ga sa sjevero-zapadne strane prodire ždrielo Vratlo.

Najniža točka Treskavice leži do 1200 m. visoko, poznata kao Krbljinska visoka ravan, koja je gola poput dlana, puna ponikava, ostrmljujući se k Dobropoljskoj rieci. Tu ima i zavinutih dolina, kakove se Krivi doli, ima lokava u kojima se sabire kišnica, ali i ponora u kojima se voda gubi.

Prenj-planina je ogromna vapnena vispoljana, koja podsjeća u mnogome na Salzkammergut, Dachstein i na Todtengembirge. Leži u onom ogromnom luku, što ga stvara Neretva između Konjica i Jablanice, te se ruši naglo, a

mjestimice sa 700—800 m. visokim, sunovratnim pećinama u Neretvu. Nije tako sa jugo-iztočne strane, gdje Prenj lagano pada u polja Gornje i Donje Zimlje.

Prostrana ova planina složena je u dolnjim dielovima od werfenskih škriljeva na kojima leži 1600 m. moćna serija mezozoičkih vapnenaca i dolomita. Ima trijadičkih i juradičkih vapnenaca u kojima je prof. Cvijić našao E 11 i p-s-a-c-t-i-n-i-a, koji potiču iz slojeva gornje Jure. Oko Prievorca ima u vapnenicima Crinoïda, na vrhovima Kantar i Površje Hydrokoralina.

Srednja je visina Prenju 1700 m. za kojeg su značajne kotline Crno polje, Vlasni do i Tisovica. Crno polje veliko je krasko korito (Karstmulde) medju Osobcem i Dvogrlom, puno plitkih i nepravilnih dolina, koje su mu značajne. Osobac, kojega zovu Humljani Samograd, je veličajan 700—800 m. visok stup, koji je složen od malone vodoravnih slojeva, okružen zidovima i orušinama.

Takovi su i vrhovi Sivadije, složeni od sivkastih ili sucrnih dolomita, koji su izpresjecani dubokim žliebovima, a sežu do Crnoga polja, svršavajući kamenim plohama, koje su pune orušina.

Prema sjevero-zapadu dieli se Crno polje u Vlasni do, koji prelazi u Tisovicu i pod Ortšem ležeće Velike bare. Tu ne ima pravih ponikava, već ovim naličnih udubina u kojima se bieli snieg, a jednu je zaplavila i voda, jer joj je dno nepropustno. U Vlasnom dolu ima crvenkastih, juradičkih vapnenaca i čudnovatih pješčanih balvana, koji spadaju medju one dolomite, kao treće oko u glavu, ali prof. Cvijić u nije poznato kako su dospjeli onamo.

Crno polje i Tisovica razdielili su Prenj u dva diela: u niži sjevero-iztočni i viši sjevero-zapadni. Prva pola sastoji od ploštine Osobac nad koju se uzdiže i istoimeni vrh 2030 m. visoko. Ploštinu označuju stupovima nalični bregovi, kakovih ima i oko Rokova laza. Drugu polu stvara dugi goli greben Velika kapa (2004 m.), koja se izduljuje u Pasje doline. Tisovica znamenita je zato, što se u nju za glacialne periode rušio ledenjak sa Ortša, koji je tamo stvorio gruje, ali na njima i najbujnije pašnjake Prenja.

Crnomu polju, a Tisovici prama sjevero-zapadu, počima pravi Prenj, najviši i najvažniji greben, kojega se pojedini dielovi zovu: Kamenac, Vjetrena brda (do 2000 m.), Lupoglavl, (2102 m.) Herać i Golić. Od Vjetrenih brda odjeljuje se prama sjevero-izтокu visoki pokrajni greben Ortš i Zelene glavice gdje se uzdiže i najviši vrh Ortš (2113 m.)

Zelene glavice pokriva klekovina, a njihovi grebeni šire se poput mreže. Medju pojedinim vrhovima leže brojne doline zatrpane sniegom.¹⁾

Pod Ortšem, a medju Vjetrenim brdima, Površjem i Crnoglavom leže Ploče, kraj, što je složen od ogromnih »ploča« kamena vapnenca, medju kojima ima mnogo dolina, od kojih su nekoje protegnute, a u prorezu imadu oblik paralelo-

¹⁾ Takove ponikve zovu u nas u Gorskem kotaru »Snježnice«, na Velebitu »Snježnjače« i »Snježare«. Nisu ni u nas riedke, a znamenita je ona snježnica pod Burim Botorajem izpod Jožine planine i pod Malim Snježnikom kod Srebrnih vrata.

grama. Položine razklimane su od škrapa i žljeba.¹ Pod Crnoglavom ima od škrapa složenih mreža, u kojima su žljebe 1—2 m. duboke. I u ovim krajevima ima tragova iz dobe ledene, naročito grujama pokrivenih hrbitina.

Glavni greben Prenja ide pravcem od SZ—JI, a najviši vrhovi uzdižu se u sredini. Složen je ponajveć od dolomita i razkliman u oštре, ponajveć osamljene vrhove. Vrhovi su na Prenju potresnih oblika i »najljepša« je planina Bosne i Hercegovine. Jedan dio bio mu za glacialne periode pokriven ledom, a ledenjak sezao je do Tisovice i tamo stvorio tipički kraj gruja. Zadnji greben Prenja (u užem smislu) prislanja se o greben Vjetrenih brda i Prievorca u kojem se osovljaju Kantar, Veliko brdo, Cvitnje i Has. Medju obim grebenima leže spomenute Ploče i Čemerni Do. Prenj se razlikuje znatno od Treskavice, jer se je na njemu razvio »Dolomitni kras«, koji ne ima lievku naličnih, već plitke, nepravilnoga obruba doline; ne ima ni ponora. To potiče odtuda, što se dolomit u vodi težko raztapa, ali se raztvara uplivom atmosferialija. Zato su i grebeni raztrgnuti i razklimani i oblici im onako inponujući.

Prenj je gola planina, a jedini joj nakit mrka klekovina. U kotlinama, a tu i tamo i po grebenima, zelene su plohe, a najljepši su pašnjaci na Tisovici, gdje ima najviše pastirskih stancova i najviše blaga. Vrela su na njemu riedka, a spomena vriedne Brulje, koje nastaju, kada se po planini topi snieg, pa se i time Prenj razlikuje od Treskavice. Sniega ima u ponikvama, a najveće snježne plohe duge su 200, široke 40—50 m.

Dragutin Hirc.

Četrnaest dana na Velebitu.

(Svršetak.)

11. srpnja nastupilo je ružno vrieme. Da si prof. W. prikrati časove, iztegne iz džepa onaj broj »Hrvatskoga Planinara«, u kojem je prof. Langhoffer opisao svoj ulaz na Veliku Viševicu kod Fužine,² dočim je Mile gradio sjekiri novo toporište. Poslije je razklimanoj klupi uredio noge. Oko podne naskočila je bura i počela čistiti zrak.

Drugoga dana osvanulo prekrasno planinsko jutro, a sunce pozlatilo kamenu tjemenicu Malovana i Šegestina. Prošli su livadom Bunovac, da dodju preko planine do Ivine vode i Močila u Malu Paklenicu i do Seline, na obali morskog. Sa puta otvaraju se krasni vidici na dumaču Sijaset, Rudačku dragu i Zir, koji se sve to više izticao. Rubom jedne visoravn vodi put kroz kamena

¹ Žljebe su kamene, vodom izprane cieve medju škrapanama, u nas znamenite one na Bielim stjenama Velike Kapele.

Ur.

² Krivo rade, koji govore i pišu »Fužine«. Narod zove liepo ovo mjesto Fužinu, a prema tomu nije ova rječ ravna rječima n. pr. Lokve, Delnice, Šestine. Govori se: Bio sam u Fužini (ne Fužinama); idem iz Fužine, idem u Fužinu.

Ur.

vrata, gdje je bura silno urlala, no to nije smjelo da smeta, jer im je ona očistila nebo i bojadisala onim divotnim modrilom. Pod sv. Brdom morali su obaći dvie ogromne ponikve, gledali su užasne propasti i provalije. Iz velike dubljine uzpinju se dva pastira, koje odavaju njihove dalmatinske crvenkape. Kako je prof. W.-u. uzmanjkalо hrane, baš su mu ovi pastiri došli u horu.

Sa sv. Brda otvaraju se prekrasni vidici naročito prama moru, jer ga ne zastiru drugi vrhovi, kako je to kod Rajinca i Šatorine. Sv. Brdo stvara reć bi zaglavni kamen ili jedan ugao u glavnem velebitskom bilu. Pogotovo se sa njega poučno iztiče ona bočina Velebita, koja je okrenuta prama moru, pak pogled na one velebne dumache Male i Velike Paklenice. Vidi se Zub Babina kuka (1435 m.), Anić-kuk (714 m.) poviše Staroga grada, nu ovo mjesto ne, ali se nalukavaju nekoje kuće iz Seline. U Dalmaciji se vidi Vinjarac (ne »Vignerac«) i Ražanac (ne »Razanze« kako piše W.) Vidi se otok Pag sa jezerom Velo Blato (ne »Plato«), nu grada Paga nije vidjeti. Daleko prama sjevero-zapadu vidi se još Lošinj i Monte Osero, dočim se otok Rab nije iztaknuo. Dalje se reda školj do školja, dok se ne protegne dug riz otoka i otočića, što seže od Zadra do Šibenika. Daleko na obzoru razabire oko tri vrha, koji valjda pripadaju Alpeninima. Pod tobom cakli se Novogradsko i Karinsko more. Vaganski vrh nije se W.-u odao, ali je razabrao Višerujnu, Visočicu, u centralnom Velebitu Šatorinu, u sjevernom bielili se Kuci kod Lubenovca i Rajinac, iztakla se markantna hrbtina Senjskoga bila, a u dalekoj Kapeli Bjelolasica, Viševica, Klek. Lička visoravan kao da leži na dlanu, samo se ne vidi okolina Medka, a pada u očl osobito Zir i Trovera (valjda »Trovrh«) kod Ploče. Prama sjevero-zapadu i izтокu pružaju se grebeni od Gole Plješevice do Dinare. Jugozapadno gledaš pećine Praga i Tulove grede, a prama iztoku ogromni sklop Srnopas (ne »Crnopac«), što se uzdignuo 1404 m. visoko. U neposrednoj blizini pada oko u one ogromne ponikve i na visoravan Dušice, gdje ima i jedna šterna (cisterna) do koje se spustio W. putem na koji je slučajno nabasao.

Prenočio je u Sv. Roku, a kako mu je dostalo vremena, htio je da razgleda cestu izmedju Maloga Halana i Podpraga. Putem su krenuli preko Dušica i došli šnmom do Lišanca bunara, što leži medju Egeljcem i Paripovcem. Bočinom spustili se u Lišcanu dragu. Veličajan bijaše pogled na Liku i Srnopas, kad se je u večer s njime oprštao sunce.

U Sv. Roku skrenuo je W. u krčmu Japunčićevu, dočim se vodič Mile zaputio u Medak.

Drugoga dana krenuo je W. u Obrovac. Od visine 566 m., a medju Sv. Rokom i Egeljcem otvara se liep pogled na južni Velebit, jer ti oko seže od Šegestina do Srnopasa. Medju kvotom 1658. i 1746. vidi se strmina visoravni, koja se ruši u Rudačku dragu. Iz M. Halana povezao se W. kolima u Obrovac i platio za duljinu od 24 km. samo tri krune. Na medji Hrvatske i Dalmacije ima kamen sa latinskim napisom podignut g. 1833., a na visini od 1045 m., najvišoj točki ceste. Kada stupiš na dalmatinsko tlo, promieni se obzor jednim

mahom. Mjesto zelen-sume, prima te ona užasna golet krasa. Na visini od 972 m. prolaziš Kraljičinim vratima, gdje te zaustavljaju divlje i razklimane pećine Tulove grede, dočim se pogled na Prag otvara poslije. Dugim zavojima spušta se cesta k Podpragu, gdje je oružnička postaja i nadziratelj ceste. Ima ovdje umiljata crkva, a nedaleko dva spomenika. Jedan je podignut oružniku Franji Frakasi, koji je pao u borbi protiv 22 razbojnika (1851.), dočim se drugi oružnik u ledenoj buri smrznuo na staro ljeto g. 1867.

Kod nekog bunara čeka putnike siromašna žena, da za malu nagradu napoji konje.

U Obrovcu ukrcao se W. za Zadar, uživao pogledom na Velebit, naročito sv. Brdo, križao morem na sve strane i sretno došao na Rieku, odkuda se spremja ljetos na nov put u južne krajeve gorda diva Velebita. H—c.

Družtvene viesti.

— Pristupiše u društvo dr. Draguti Operman, odvjetnik; Ferdinand Budicki, mekanik; dr. Josip Pazman, kr. sveučilišni profesor i Dimitrije Nagy, svećenik, prefekt grk.-katol. sjemeništa.

Književne obznane.

Alpine Majästeten und ihr Gefolge. Das Gebirgsland der Erde in Bildern. Ob ovom monumentalnom djelu bijaše već govora kad je od njega I. svezka ugledalo svjetlo. Sada stupa u

III. godište, te si je stavilo zadaćom, da malo po malo prikaže u slikama gore i planine cielega sveta. Ciena je svezci 1 marka, a djelo se može naručiti u svim zagrebačkim knjižarama.

Raznice.

Podzemni život naših gora i planina. Kraški krajevi naše domovine spadaju medju najzanimljivije. Oai nalikuju ogromnoj spužvi, koja je puna raznih šupljina, koje su poznate kao pećine (šuplje), bezdna, propasti. U šupljama živi osobit život, koji je čovjeka odavna zanimalo. Nekoje podzemne vode domovine izbacuju onu čudnovatu mo-

ćarilu ili čovječju ribicu (*Proteus anguineus*; *Grottenolm*), koju je god. 1768. opisao Laurenti. Ima u našim gorama i planinama i takovih špilja, koje izbacuju nekoje ribe u tolikoj množini, da ih seljaci košarama grabe, a od njihove masti kolomaz prave. Podzemnih riba ima i u Bosni-Hercegovini; *Paraphoxinus alepidotus* kod Livna, P. Petrosi u

Trebinjšici. Ribu Chondrostomum Kneri izbacuje Neretva. U špiljama živu i razni mukušci (u nas Zospeum alpestre), u slovenskim Valvata erythropomatia i V. spelaea. Naročito je u špiljama mnogo kornjaša (kukaca), a medju ovima ima i takovih, koji nisu samo slični, već su bezobni. Odavna je poznat kornjaš Anophthalmus Croaticus iz naše Ozaljske špilje. Ima u špiljama i pauka, stonožica, korepnjaka, crva itd.

Paganeti-Hummel pribilježio je do 700 životinja, koje živu po špiljama naše monarkije, a naročito u špiljama Kranjske, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine. Njegova radnja štampana je u »Oesterreich-Ungarische Revue« g. 1902. pod naslovom: »Die Höhlenfauna Oesterreich-Ungarns und des Okkupationsgebietes« (Sv. I. str. 14.—32.)

Svaka životinja, koju nalazimo u špilji nije pravi podzemni žitelj (Triglob), jer mnoge zalaze u nje hлада radi, druge (žabe, puževe) nanese voda i izvana,

a ima i takovih, koje živu pred vratima špilje; to su takozvani Troglophili (Grottenliebende,) kakovih ima i po mračnim pivnicama. Kako takovim životinjama manjka dnevno svjetlo, budu i posve biele ili bar bliede. Ta se boja na svjetlu i mienja, tako se moćarila bojadiše morgovasto (lila.) —c.

Trbušovica. To je špilja kod Prezida (Gorski kotar) iz koje puše vjetar (vjetrnica). Duga je 500—600 m. U toj špilji puše tako, da i baklja težko gori. Iz Trbušovice izbjiga zdena, ledena voda. Podzemno teći će »naglo« i potok, a nagli tok vode, pomicajući izpred sebe zrak, stvara vjetar.

Takova je vjetrnica i u Zagrebačkoj gori kod Stenjevca, koju u »Planinaru« i opisamo.

Kod Prezida ima i špilja Brlog u kojoj ima sige u prilici »ledenica«, a bijaše možda već u davno doba naseđena. Našle se u njoj kosti od konja, koji je valjda nastradao na paši.

—c.

„Hrvatski Planinar“ izlazi svakoga drugoga mjeseca na štampanom tabaku. Društveni članovi, koji plaćaju na godinu 6 kr. članarine, dobivaju list »bezplatno«, nečlanovi za 4 kr., djaci za 2 krune 40 fil. Pojedini brojevi stoje 40 filira. — Predplata i novci za oglase neka se šalju blagajniku I. Exneru (Ilica 36).

Molimo, da nam podružnice izvole javiti, ako koji član izstupi, ode ili umre. Češće nam se najme vraćao »Planinar« od podružničara, a da nismo znali zašto, pa smo tek mnogim izpitivanjem privatno saznali, da je član premješten ili da je umro. Kao »ubogarima« žao nam je troška, truda i brige. A i reklamacije dobivamo tek po trećoj ruci, često uz tužaljku. Molimo stoga opetovno, da se reklamacije šalju direktno predsjedničtvu ili tajniku društva gornjo-gradske gimnazije.

Sadržaj: U Egiptul — Durmitor. — Omišalska špilja na otoku Krku. — Treskavica i Prenj. — Četrnaest dana na Velebitu. — Društvene viesti. — Književne obnane. — Raznice.